

Sociale veiligheid van bewoners in kleinschalige woonvormen¹

Beleid maken rond sociale veiligheid kan voor kleine instellingen een grote klus zijn, daarom willen wij u hierbij ondersteunen met deze zogenaamde 'Veiligheidschecklist'². U kunt deze gebruiken om uw veiligheidsbeleid te toetsen en zo nodig te verbeteren.

De stichting M.C. van Beek hecht groot belang aan sociale veiligheid (beschermd zijn tegen grensoverschrijdend gedrag). Organisaties die een aanvraag voor een financiële bijdrage indienen, vragen we de checklist in te vullen. We verwachten niet dat instellingen alle genoemde maatregelen in huis hebben. We hechten echter veel waarde aan bejegening- en preventiebeleid. Daarom is een gedragscode en het opvragen van een VOG vereist. Dit dient u te hebben of binnen korte termijn te realiseren, om in aanmerking voor een financiële bijdrage van Stichting MC van Beek. De checklist kan verder gezien worden als een groeimodel, waarin instellingen aan steeds meer punten kunnen gaan voldoen. Ter ondersteuning hiervan biedt de stichting de instelling (voor max. twee deelnemers per instelling) gratis deelname aan de training In Veilige Handen, zie deskundigheidsbevordering.

De kracht van kleinschaligheid is de nabijheid. Hoe die eigenheid te bewaren en te zorgen voor veiligheid voor een ieder? Dit vraagt om een klimaat dat getuigt van gelijkwaardigheid en respect, waarin gevoelens van onveiligheid tijdig worden gesignaleerd en aangepakt. Helaas lopen kwetsbare mensen meer risico op grensoverschrijdend gedrag. Extra reden om als organisatie een visie op veiligheid te hebben, vertaald in heldere richtlijnen voor het handelen van een ieder. Daarnaast vraagt wet- en regelgeving om een duidelijke aanpak. Denk aan de onlangs aangescherpte Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, de Jeugdwet, de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) en de eisen die de Wmo stelt. De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en gemeentelijke toezichthouders houden toezicht op kwaliteit en veiligheid. Deze checklist is gebaseerd op de wettelijke eisen die gesteld worden aan sociale veiligheid.

Grensoverschrijdend gedrag is een breed begrip, het kan gaan om mishandeling of misbruik, maar ook om verwaarlozing, pesten of discriminatie (Janssen, 2012)³. Bij de punten van deze checklist staat telkens een korte toelichting en links naar nuttige documenten of websites. Ook is een overzicht met relevante werkwijzen en handreikingen opgenomen om het zoeken naar meer informatie te vergemakkelijken. Aan het eind staat een stroomschema dat duidelijk maakt welke wetten gelden en welke stappen nodig zijn voor welke vorm van grensoverschrijdend gedrag.

¹ Dit document is een coproductie van de Stichting M.C. van Beek, Movisie en Marijke Lammers Bejegeningvraagstukken.

² Natuurlijk zijn er ook andere aspecten van veiligheid zoals Arbo-, voedsel-, medicatie- en brandveiligheid. Daarvoor verwijzen we naar de [checklist veiligheid kleinschalige woonvormen](#).

³ Zie: [Toolkit werken aan sociale veiligheid](#), p. 10. Voor overige definities verwijzen wij naar het [Whitepaper Seksuele grensoverschrijding](#)

Het is onvermijdelijk dat zo'n korte tekst vaktermen bevat en qua terminologie mogelijk niet helemaal past bij uw organisatie. Zo hebben we het over bewoners, u kunt hier ook cliënten lezen. Met medewerkers doelen wij op betaalde en onbetaalde medewerkers, tenzij anders vermeld.

Veiligheidschecklist:

Veiligheidsbeleid bestaat idealiter uit drie delen:

1. *Zo gaan we hier met elkaar om:* Bejegeningbeleid.
2. *Risico's zoveel mogelijk beperken:* Preventiebeleid.
3. *Wat te doen als het onverhoopt misgaat?* Reactiebeleid.

Hieronder staan de belangrijkste punten om uw beleid te checken en mogelijk te verbeteren:

1. Bejegeningbeleid: Zo gaan we hier met elkaar om

1.1 Formuleer een visie rond gewenst gedrag en leg een gedragscode en omgangsregels vast

In het **bejegeningbeleid** formuleert de organisatie zijn mens- en zorgvisie en de gewenste omgang. Klik [hier](#) voor een voorbeeld van een visie op veiligheid.

Onderdeel hiervan is ook de omgang met relaties en seksualiteit. Zie voor voorbeelden: [Seksualiteitsbeleid in ggz-organisaties](#) en [Seksualiteitsbeleid of struisvogelpolitiek](#)

Een **gedragscode** biedt duidelijkheid over gewenst en ongewenst gedrag in de relatie medewerker - bewoner. De code wordt bij alle arbeids-, stage- en vrijwilligersovereenkomsten gevoegd. Het is van groot belang dat de code gaat leven in de organisatie en dat hij bij iedereen bekend is. Voorbeeld van een gedragscode: [Toolkit Werken aan sociale veiligheid, bijlage 2](#)

Omgangsregels zijn er voor iedereen, bewoners, medewerkers, maar ook bijv. voor gasten van uw bewoners. Voorbeeld omgangsregels: [Toolkit Werken aan sociale veiligheid, bijlage 1](#)

U kunt de omgangsregels samen cliënten/bewoners formuleren:

- [Tips voor het maken en implementeren van omgangsregels](#)

Zorg dat het onderwerp **bespreekbaar** is en zet bejegening, gedragscode en omgangsregels regelmatig op de **agenda**. Neem het bijvoorbeeld ook op in medewerkers- en clienttevredenheidsonderzoek.

- [Tips voor bekend maken van beleid](#)
- [Agenderen - werkvorm situatieschetsen](#)
- [Werkvorm Dilemma's en grenzen - de brievenbus](#)

1.2 Faciliteer deskundigheidsbevordering

Professionals moeten kennis hebben van signalen, en handvatten hebben om gedrag adequaat te beoordelen, bespreekbaar te maken en om gepast te reageren. Deskundigheidsbevordering is dus nodig op alle onderdelen van het veiligheidsbeleid: bejegening-, preventie- en reactiebeleid.

Het begint met bewustzijn van (on)veiligheid, een 'niet plus' gevoel serieus nemen. Training kan daarbij helpen; kennis van signalen, leren gedrag bespreekbaar te maken en weten welke stappen gezet moeten worden. De Stichting MC van Beek en Porticus bieden daarom (max. twee medewerkers per organisatie) gratis de [training 'In veilige handen'](#) aan, waarin alle onderwerpen van de checklist aan bod komen. Dit is een basistraining.

Verdieping op specifieke onderwerpen kan nodig zijn. Bijvoorbeeld over methodisch handelen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag: www.vlaggensysteem.nl
Of over relationeel grensoverschrijdend gedrag: www.movisie.nl/relatiewijs
Inter- en supervisie dragen bij aan een open sfeer die de veiligheid in een instelling ten goede komt. Het is wenselijk dat medewerkers die mogelijkheid krijgen, zodat ze sterk aan het werk kunnen blijven. Besteed aandacht aan het leren omgaan met agressie. Zorg voor goede nazorg na incidenten. Zie bijvoorbeeld de [Handreiking schokkende gebeurtenissen](#) (via www.agressievrijwerken.nl).

2 Preventiebeleid

Preventiebeleid is gericht op het opsporen en beïnvloeden van factoren die het risico van grensoverschrijding vergroten en al in het aanstellingsbeleid rekening te houden met de veiligheid.

2.1 Neem het juiste personeel aan

Vergewisplicht en verklaring omtrent gedrag (VOG)

Vergewisplicht: *het is zeer wenselijk (en in sommige gevallen verplicht) om onderzoek te doen naar het arbeidsverleden van nieuwe professionele krachten, waaronder uitzendkrachten. Bijv. door de beroepsregisters te raadplegen en een VOG op te vragen. U mag uiteraard ook de geschiktheid van vrijwilligers en mantelzorgers onderzoeken. Maar dit is niet wettelijk verplicht.*

Verklaring omtrent gedrag: *Vraag nieuw personeel naar een VOG. Dit is een verklaring die aangeeft dat het gedrag van de nieuwe medewerker in het verleden geen bezwaar vormt voor de functie die hij gaat vervullen.*

[Vergewisplicht](#)
[Aanvragen VOG](#)

Werkt u met vrijwilligers? Als uw organisatie voldoet aan de gestelde eisen, kunnen zij een gratis VOG aanvragen, zie: www.gratisvog.nl

2.2 Bescherm medewerkers tegen agressie en geweld

Werkgevers zijn verplicht om hun personeel te beschermen tegen [psychosociale arbeidsbelasting](#), waaronder agressie, seksuele intimidatie en discriminatie door zowel eigen personeel als door bewoners en bezoekers.

U kunt maatregelen treffen om dit te voorkomen. Het begint weer met de omgangsregels, zie punt 1.1 en deskundigheid punt 1.2.

Zie ook het [Arboportaal](#)

2.3 Breng risico- en beschermende factoren in kaart

Beschermende factoren kunnen grensoverschrijding voorkomen. Risicofactoren zijn gedrag, omstandigheden of kenmerken die de kans op grensoverschrijding vergroten. Onveiligheid kan voorkomen tussen bewoners onderling, in de zorgrelatie, bij familie en bekenden, in de dienstverlening, en door derden, (on-)bekende anderen.

Goed om u er bewust van te zijn dat er ook buiten de eigen instelling oog voor veiligheid dient te zijn. Veel onveiligheid speelt zich af tussen bewoners onderling, maar ook buitenshuis (sportclub, taxivervoer) zijn er risico's die in kaart moeten worden gebracht. En in huiselijke kring zijn er risico's op kindermishandeling en huiselijk geweld.

Risicofactoren in instellingen: [Toolkit Werken aan sociale veiligheid, bijlage 3](#)
[Beschermende en risicofactoren bij kindermishandeling](#) (Nji)

2.4 Vertrouwenspersoon / vertrouwenscontactpersoon

De drempel om klachten of vermoedens van grensoverschrijdend gedrag aan te kaarten kan hoog zijn. Een vertrouwenspersoon biedt een laagdrempelige en onafhankelijke mogelijkheid om dilemma's en vermoedens over grensoverschrijding en seksueel misbruik op een veilige manier te bespreken. Een vertrouwenspersoon kan iemand binnen de instelling zijn, maar het kan ook een externe persoon zijn. Een interne *vertrouwenscontactpersoon* is een alternatief. Deze is dan eerste aanspreekpunt bij grensoverschrijdend gedrag en kan zo nodig doorverwijzen naar een vertrouwenspersoon buiten de instelling (zie hieronder). De Jeugdwet verplicht om gebruik te maken van vertrouwenspersonen van het AKJ.

Voor bewoners en ouders / vertegenwoordigers

Het [AKJ - vertrouwenspersonen in de Jeugdhulp](#) - voert het onafhankelijk vertrouwenswerk uit dat onder de jeugdwet valt en is er voor jeugdigen en hun ouders/verzorgers.

De [Landelijke Vereniging van Vertrouwenspersonen](#) is een beroepsvereniging van vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen, integriteit en/of combinaties daarvan. Via hun website kunt u op zoek naar een externe vertrouwenspersoon bij u in de buurt.

De [Landelijke Stichting Familievertrouwenspersonen](#) (LSFVP) biedt informatie, advies en ondersteuning aan familie en naasten van cliënten in de geestelijke gezondheidszorg (ggz).

Voor medewerkers

U kunt een vertrouwenspersoon aanstellen waarbij medewerkers terecht kunnen met vragen, dilemma's of vermoedens van grensoverschrijdend gedrag naar bewoners. [Van Incident tot Fundament, bijlage 4](#)

Ook kunt u een vertrouwenspersoon aanstellen waarmee medewerkers incidenten met grensoverschrijdend gedrag door bewoners of collega's naar henzelf kunnen bespreken. Zie ook het [Arboportaal](#)

3 Reactiebeleid

3.1 Weet wat te doen als het mis gaat

Ondanks alle zorg en oplettendheid kan er toch sprake zijn van een vermoeden van grensoverschrijdend gedrag. Dan dient er een inschatting gemaakt te worden van de situatie. Is dit een bejegeningklacht of lijkt er inderdaad sprake te zijn van ernstig grensoverschrijdend gedrag? Dan is het belangrijk te weten hoe de vervolgstappen eruitzien. Bekijk het schema 'Vermoeden of klacht over grensoverschrijdend gedrag' (pagina 8). Bij sterke vermoedens van ernstige grensoverschrijding staan hierin de wettelijke stappen op een rij. Het valt of staat met een cultuur in de organisatie waarin gesproken kan worden over twijfels, vermoedens en fouten en waar wordt geleerd van fouten.

Veilig incidenten melden binnen de organisatie

Het moet duidelijk zijn hoe medewerkers intern veilig incidenten en calamiteiten kunnen melden. Doel is dat deze worden besproken om ervan te leren en zo de zorg of werksituatie te verbeteren.

- [Checklist Veilig incidenten melden](#)
- [Wkkgz: Handreiking leren van incidenten voor kleine zorgaanbieders](#)

Calamiteiten melden bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ)

U bent verplicht sommige incidenten te melden bij de Inspectie, zoals geweld richting een cliënt door een zorgverlener of een ander die in uw opdracht werkt, of geweld tussen cliënten onderling. Daarnaast bent u verplicht om calamiteiten te melden bij IGJ. Een calamiteit is een onverwachte gebeurtenis die betrekking heeft op de kwaliteit van de zorg en die tot een ernstig schadelijk gevolg voor of de dood van een cliënt heeft geleid.

- [Brochure melden van calamiteiten Wkkgz](#)
- [Leidraad meldingen jeugd](#)
- [Richtlijn onderzoeksrapportage bij geweld in de zorgrelatie](#)

Calamiteiten melden in de WMO

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het toezicht op de uitvoering van de Wmo. Hoe de gemeente het Wmo-toezicht invult laat de wetgever vrij, maar de gemeente is voor het calamiteitentoezicht

verplicht om een Wmo-toezichthouder aan te wijzen. Veel gemeenten hebben de GGD aangesteld als toezichthouder.

Aanbieders van maatschappelijke ondersteuning in Nederland zijn verplicht calamiteiten of geweld te melden bij de toezichthoudend ambtenaar van de gemeente. Hoe dit precies geregeld is, kan per gemeente verschillen.

Valt uw instelling onder de Wmo? Ga in de betreffende gemeente na hoe het toezicht is geregeld, en wat hun calamiteitenprotocol inhoudt.

Aangifte doen

In alle typen instellingen waar incidenten plaatsvinden geldt zo nodig het strafrecht. Zowel voor bewoners als voor medewerkers. U kunt aangifte doen bij de politie of een melding laten maken. Ook is het mogelijk een informatief gesprek met de politie te voeren, zelfs anoniem. Lees [hier](#) wat de politie kan doen in geval van seksueel misbruik.

Registratie in het Waarschuwingsregister Zorg en Welzijn

In het [Waarschuwingsregister Zorg & Welzijn](#) kunnen volgens een door de Autoriteit Persoonsgegevens goedgekeurd [protocol](#) personen worden geregistreerd die over de schreef zijn gegaan richting cliënten.

3.2 Maak gebruik van een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

U bent verplicht een meldcode te hebben, waaruit duidelijk wordt hoe met signalen van huiselijk geweld of kindermishandeling wordt omgegaan. Met huiselijk geweld wordt bedoeld op de relatie, niet op de locatie; het gaat dus om geweld door familieleden van bewoners en geweld tussen bewoners als zij een partnerrelatie met elkaar hebben.

Ook mensenhandel (waaronder loverboyproblematiek) is inmiddels expliciet opgenomen in de Meldcode. Vermoedens meldt u bij Veilig Thuis, daar kunt u ook terecht voor advies.

[Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling](#)

Opmerking: bij huiselijk geweld is het de verantwoordelijkheid van de instelling om te signaleren en zo nodig te melden bij Veilig Thuis. Bij grensoverschrijding door een medewerker dient de instelling tevens zelf op te treden jegens de medewerker, naast melding bij de Inspectie. Zie verder het stroomschema.

3.3 Zorg voor een klachtencommissie en medezeggenschap

Geef de bewoner een stem en een mogelijkheid klachten te uiten. Informeer bewoners over waar of bij wie zij met eventuele klachten terecht kunnen en op welke wijze deze worden behandeld.

[Klachtenregeling](#)

Elke zorgaanbieder moet een klachtenregeling hebben voor een laagdrempelige opvang en afhandeling van klachten.

[Clientmedezeggenschap](#)

Cliënten of patiënten moeten als groep invloed/inspraak hebben op de dagelijkse leef-, woon- en werkomgeving.

[Toetsingskader voor jeugdhulpaanbieders](#)

De Inspectie toetst o.a. specifiek of de instelling voor jeugdigen een onafhankelijke vertrouwenspersoon en - klachtencommissie en medezeggenschap heeft geregeld voor jeugdigen en hun ouders.

Relevante werkwijzen en handreikingen

- [Leidraad Veilige Zorgrelatie, 2019](#) *Deze leidraad is gemaakt om beleid rond grensoverschrijdend gedrag door een professional of vrijwilliger te voorkomen en hoe te handelen wanneer grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt. De Leidraad biedt onder meer in 1 A4 overzichtelijke handvatten voor beleid. Inclusief de Wie-doet-wat-Wijzer. Deze Wijzer vat de acties samen van relevante functionarissen om te werken aan een veilige zorgrelatie.*
- [Toolkit werken aan sociale veiligheid, 2012](#) *Bevat een stappenplan voor preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag.*
- [Handreiking Veiligheidscultuur GGZ, 2012](#) *Praktisch hulpmiddel voor ggz-instellingen om de veiligheidscultuur te verbeteren.*
- [Checklist veiligheid kleinschalige woonvormen, 2011](#) *Hierin komen ook andere aspecten van veiligheid aan bod, zoals Arbo-, voedsel-, medicatie- en brandveiligheid.*
- [Checklist alles op orde?](#) *De Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) geeft kaders en verplichtingen voor kwalitatief goede zorg. De checklist vermeldt zaken die op orde moeten zijn voordat u start met het verlenen van zorg.*
- [Toetsingskader voor nieuwe toetreders in de jeugdhulp](#) *Dit toetsingskader gebruikt de inspectie vanaf het moment dat een nieuwe toetreders zes maanden jeugdhulp heeft geboden aan cliënten.*
- [Toetsingskaders verantwoorde hulp voor jeugd](#) *Dit toetsingskader is gebaseerd op vigerende wet- en regelgeving, kwaliteitskaders uit het veld en richtlijnen van professionals voor verantwoorde jeugdhulp.*
- [Toezicht op goed bestuur](#) *Wat verwachten de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) en de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) van zorgbestuurders op het gebied van kwaliteit, veiligheid, toegankelijkheid en betaalbaarheid van zorg?*
- [Brochure Het mag niet, het mag nooit](#) *Met deze brochure wil de Inspectie voor de Gezondheidszorg duidelijk maken wat ze als seksueel grensoverschrijdend gedrag beschouwt.*

Vermoeden of klacht over grensoverschrijdend gedrag

Clïent slachtoffer

Medewerker slachtoffer

Grensoverschrijdend gedrag in de **huiselijke kring** (door familie, partners, ex-partners en huisvrienden).

Grensoverschrijdend gedrag **binnen professionele zorgrelatie** (door betaalde en onbetaalde medewerkers).

Grensoverschrijdend gedrag **tussen cliënten** onderling.

Grensoverschrijdend gedrag **door derden** (bezoeker, taxichauffeur etc.).

Grensoverschrijdend gedrag **naar medewerkers** door cliënt, medewerker, bezoeker.

Verplichting signaleren en handelen volgens de Wet:
[Verbeterde meldcode](#) huiselijk geweld en kindermishandeling
(Inclusief situaties van mensenhandel en loverboys).

Melden of advies bij [Veilig Thuis](#)

Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie

Verplichting signaleren en melden:
Wet: [Wkkgz](#)
• [Meldplicht calamiteiten](#), seksueel misbruik en geweld aan de Inspectie (artikel 11, 1e lid, onder b.)

• Intern [Veilig incidenten melden](#)

Jeugdwet
[Leidraad meldingen Jeugd](#)

• Registratie in waarschuwingsregister

Wet WMO
Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol.

Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie

Verplichting signaleren en melden:
Wet: [Wkkgz](#)
• [Meldplicht calamiteiten](#), seksueel misbruik en geweld aan de inspectie (artikel 11, 1e lid, onder b.)
→ Voor geweld tussen cliënten onderling gelden [aanvullende beleidsregels](#).
• Intern [Veilig incidenten](#) melden

Wanneer cliënten onderling een partnerrelatie hebben: zie Wet [Verbeterde meldcode](#) huiselijk geweld en kindermishandeling

Jeugdwet
[Leidraad meldingen Jeugd](#)

Wet: WMO
Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol.

Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie

Signaleren en melden

- melden bij het betreffende bedrijf.
- Evt. aansprakelijk stellen bedrijf

Wet: WMO
Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol.

Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie

Signaleren en melden:

- [Handreiking GGZ aangifte doen bij agressie of geweldproblemen](#)
- [Opvang na schokkende gebeurtenissen](#)